

ВЛАДИКА-МУЧЕНИК

ТЕОДОР ЮРИЙ РОМЖА

написав

о. Атанасій Пекар Ч.С.В.В.

•Слово Доброго Пастиря•

СЛОВО ДОБРОГО ПАСТИРЯ

Книжечки релігійної освіти
Видають ОО. Василіяни у ЗДА
Річна передплата два долари
Поодинокі книжечка 35 центів

Адреса Редакції й Адміністрації:

22 East 7th Street
New York 3, N. Y., U.S.A.

Відповідальний редактор:
о. М. М. Соловій, ЧСВВ.

Листи і передплати прохаємо слати
на адресу Редакції й Адміністрації,
або на нашу поштову скриньку:

GOOD SHEPHERD
P.O. Box 1030
General Post Office
New York 1, N. Y., U.S.A.

GOOD SHEPHERD PUBLICATIONS
Published by Basilian Fathers in U.S.A.

Subscription: \$2.00 for one year;
Single copies: thirty-five cents.

Editorial and Business Office:

22 East 7th Street,
New York 3, N. Y., U.S.A.

Editor:

Rev. M. Solovey OSBM.

Post Office Box:

GOOD SHEPHERD
P.O. Box 1030
General Post Office
New York 1, N. Y., U.S.A.

68460

ВЛАДИКА-МУЧЕНИК

ТЕОДОР ЮРІЙ РОМЖА

(1911—1946)

Написав

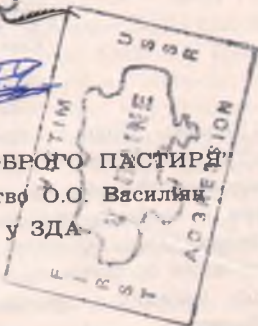
Атанасій Пекар, ЧСВВ

ДАР
ФІЛІАЛЬНО
Торонто — захід

„СЛОВО ДОБРОГО ПАСТИРЯ”

Видавництво О.О. Василяк

у ЗДА

РІК XIII

— 1962 —

Книжечка 121

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНИ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО. 4

Ч. 101/62

Нью Йорк, 1-го червня 1962 р.
Книжечка „ВЛАДИКА - МУЧЕНИК
ТЕОДОР ЮРІЙ РОМЖА” пера о. Атана-
сія Пекара, ЧСВВ може бути друкована.

о. Сотер Голик, ЧСВВ
Протоігумен

*

Ніщо не противиться виданню.
Стемфорд, Конн., 20-го червня 1962 р.

о. Еміліян Монастирський
Дієцезальний Цензор

*

Ч. 553/62.

Дозволяється видати.
Стемфорд, Конн., 20-го червня 1962 р.

† Йосиф М. Шмондюк
Єпископ Стемфорду

*

(Дозвіл: „Ніщо не противиться виданню” і „Дозволяється печатати” є тільки урядовою заявою, що книжка або брошура є свобідна від догматичних і моральних блудів. Одначе, дозвіл даний на печатання брошури не включає згоди на зміст, погляди і твердження, висловлені в брошурі).

Вступне слово

Літом 1961 року у видавництві „СЛОВО ДОБРОГО ПАСТИРЯ” вийшла книжечка „ВАСИЛІЯНИН-ІСПОВІДНИК” пера о. Атанасія Пекаря, ЧСВВ. Це була книжечка про життя, діяльність, чесноти та ісповідницьку смерть у комуністичній тюрмі світлої пам'яті Владики Павла Гойдича, ЧСВВ, Пряшівського єпископа, який відійшов до Господа в липні 1960 року.

Той самий автор, о. Атанасій, потрудився знову, щоб написати нову книжечку про іншого геройського Владика нашого дорогого Закарпаття, що також став жертвою комуністичного переслідування Української Католицької Церкви в нашій добі. Це є книжечка, що виходить друком у нашому видавництві, і вона описує життя, діяльність та геройську смерть за св. віру й Церкву Владики-Мученика Теодора Юрія Ромжі, Мукачівського єпископа (1944—1947). Отець Атанасій Пекар був питомцем у семінарії в Ужгороді, коли там був професором і духовником о. Теодор Ю. Ромжа, пізніший Мукачівський єпископ. Значить, автор книжечки мав нагоду ближче пізнати Владика-Мученика та його великі чесноти, тому ця книжечка має вартість як свідчення безпосереднього свідка.

Наша доба — це доба жорстокого переслідування Української Католицької Цер-

кви на наших рідних землях, це доба мартирології кращих Владик, священників та мирян тієї ж геройської Церкви! Власне, світлої пам'яті Владика-Мученик Теодор Ю. Ромжа є одним із геройських постатей нашої новочасної церковної історії. Він віддав своє життя як добрий пастир Христового стада, як неустрашимий оборонець віри й Церкви, як справжній геройський вояк, що згинув на стійці, із крісом у руках!

Нехай ця чергова книжечка нашого видавництва буде незабудькою на могилі геройського Владика-Мученики з нагоди 15-річчя Його мученичої смерті (1947—1962), а авторові тієї книжечки належить ся щира подяка, що зібрав дані до життєпису геройського ісповідника-мученика і сина нашої Срібної Землі!

Видавництво „Слова Доброго Пастиря”

За віру і Церкву життя віддав.

Згас ясний метеор . . .

„З глибоко засмученим серцем ділимося з Вами болючою вісткою, що Преосв. Кир. Теодор Ю. Ромжа, єпископ мукачівський, несподівано помер.

Духом стоїмо над Його свіжою могилою, з якої опромінює нас потішним блиском Його працюючої й жертвенної життя, що його Він від зарання посвятив Господеві. Він був справжнім батьком для свого духовного стада, з яким Він сердечно тішився й сумував. Він жив тільки для Бога і своїх вірних.

Архипастирська діяльність бл. п. Кир. Теодора представляється нам наче ясний метеор, що яскраво заблистів на небосклоні й раптом згас. Преосвященний Ромжа був таким метеором на небозводі св. Католическої Церкви. Він надзвичайно багато молився, багато трудився, але таки найбільше терпів. Тому Небесний Архисерей по короткій, але дуже цінній праці, визнав Його гідним сказати Йому: „Добрый і вірний слуго, ти в малім був мені вірний, тож над многими тебе поставлю. Увійди в радість Пана твого!”

Коли ж складаємо на Його свіжу могилу нерукотворний вінок заупо-

кійних молінь і св. Служб Божих, тоді рівночасно випикуємо на нїм сльозами оці слова: „На вічну Пам'ять! До побачення!”

† Павло Гойдиг, ЧСВВ,
еп. Пряшівський”

(З Пастирського Послання
про смерть еп. Ромжі)

Хлоп'ячі роки

Гарна наша Гуцульщина. Чепурна, наче намальований образ. Народня жажтлива, розіграна красками ноша, так і віддзеркалює в собі мальовничість краю. Гармонія природи й народної ноші вірно віддає гармонію сили й краси. Гуцульські характери сильні, як ті Карпати. Серце ж у них добряче, привітне, як ті полонини. Тут душа сама рветься догори, наче ті віковічні ялиці. А під настроєвим цвіріньканням безжурної пташні чоловік зненацька попадає в мрію. Що за краса, що за велич, що за радість життя тут, між Гуцульськими Карпатами.

На самім краю цього зачарованого клаптика Срібної Землі, заколисане шумом бистої Тиси, ніжно притулилось містечко Великий Бич-

ків, де дня 14 квітня 1911 р. побачив Боже світло Теодор Юрій Ромжа, четверта з ряду дитина. Батько, залізничний урядовець, унаслідок війни втратив працю. Так ізмалку Теодор пізнав біду.

Однак, нужда не скривила його характеру. Тут допомгла йому побожна мамуня, що при кожній нагоді брала свого синка з собою до церкви. В церкві Теодор не тільки молився, а з великим зацікавленням слідкував він за богослуженням та випитував про значення поодиноких обрядів. В короткім часі Теодор знав пояснити всі обряди, всі відправи та богослуження. Це небувале зацікавлення обрядом виростило в шляхетнім серці хлопчини щирю любов до св. Церкви. Любов богослуження, матірні молитви та хрустальна побожність його старших сестер — ось духові зародки, які відтак розвинулися в його глибоко релігійній душі в квіт священничого покликання.

Однак, священство — для бідного Теодора, було лишень недосяжною мрією. Рідний тато дуже сильно переживав утрату своєї посади. Колись веселої й щирої вдачі, він тепер щораз більше замикався в собі. Тільки ніччю, коли діти вже спа-

ли, виливав він гіркоту наболілого серця своїй жінці.

Малий Теодор, кілька разів прокидався й підслухав розмову батьків. Їхня журба сталась відтоді і його журбою. Із своїми тайнами звірявся він своїй старшій сестрі Анні, яку він до кінця життя дуже любив. І діти дали собі приречення, що ніколи не будуть жалуватися батькам у недостачах і будуть завжди веселі. Теодор із усіма поводився чемно, був веселим хлопцем, однак оминав товариства інших, щоб ті не завважували його нужди. Звідсіля в нього виробився теж замкнений характер.

Злидні зробили з нього рибака. Він ловив рибу тільки тому, бо не раз вдома не було що їсти. Він тоді сказав мамі не журитися, закидав до ріки кілька вудиць нараз, а сам сідав під корчем і читав. Він любив читати. Читання розвивало його розум, підсичувало його буйну уяву. Та й мав він про що думати. Він любив думати й розбирати різні-прерізні проблеми життя.

Зазнавши сам злиднів, він любив спомагати бідного. Не раз бувало таке, що вдома мати чекала на рибу, а він роздав рибу бідним. Співчуття до бідних лишилось на ціле

його життя. Вже в час єпископства, коли большевики забрали від нього все, то він завжди видумав спосіб, щоб допомогти бідних. Співчуття з матеріальною нуждою скоро розвинулося в нього в співчуття з духовою нуждою людей, що ще сильніше заохочувало його до священства. Та він міг тільки молитися.

Якщо хотів стати священником, то він мусів записатися до гімназії. Та батькам не під силу було удержувати Теодора в Ужгороді чи Мукачові. Тому, рад не рад, по закінченні вселюдної школи, Теодор мусів записатися до місцевої (т. зв. „горожанської“) школи. Але він не переставав мріяти. Він не переставав проти надії в надію вірити. Він вірив у чудо. І чудо сталося.

В тім часі відкрили нову реальну гімназію в Хусті. До гімназії на початок приймали теж і учнів з горожанської школи. Боже провидіння так хотіло, що Теодор у Хусті натрапив на молодого священника о. Дмитра Поповича, що в осередку православної околиці мав зорганізувати греко-католицьку молодь. Для бідних хлопців Мукачівський єпископ Петро Гебей заснував бурсу „Алумней“, до якої о. Попович

прийняв безплатно й Теодора Ромжу. Мрії дитячих літ зачали здійснюватися. Безнадійність ставала початком дійсности. Теодор став учнем хустської гімназії. І так перед ним зачала стелитись дорога до священства.

Гімназійні студії

Теодор був надзвичайно поважним і побожним учнем. Науку він високо цінив, нею він жив. Читав і читав. Як він сам пізніше признався, в гімназійній бібліотеці не було такої книжки, щоб він її не прочитав.

Талановитість і начитаність у короткому часі піднесли Теодора між найздібніших учнів гімназії. Однак, це ніяк не змінило його вдачі. Він і далі помагав слабшим учням, усім служив своєю порадою. Через свою вдуманість виробив він собі залізну льогіку, якою він доходив не раз до далекосяглих заключень. Тим він часто сердив професорів і вони його оскаржували перед директором за гордість і зарозумілість. З канцелярії директора він звичайно виходив із радісною іскоркою в очах, під голосний сміх самого директора. Не дивно, що деякі професори

боялись навіть входити з ним у дебат.

Треба нам знати, що Хуст знаходився в самім гнізді закарпатського православ'я, тому подавляюча більшість учнів були „греко-восточного” (як православні називали себе) віроісповідання. Професори — збиранина московських емігрантів та чеських безвірників-легіонерів. Тим то праця молодого катехита о. Д. Поповича не була легка. Та відданість і невичерпна енергія о. Поповича доконали чуда. В короткому часі греко-католическа молодь у Хусті була гарно зорганізована в Марійській Дружині. В цій праці дуже помічним став йому ревний і надзвичайно релігійний Теодор Ромжа. Як відданий дружинник він урятував багато хлопців-гімназистів від безвір'я та неморального світогляду, що їх поширювали самі професори. Глибоко начитаний у релігійній літературі, Теодор зручно відбивав безбожницькі напади побаламучених своїх товаришів, слабших укріпляв у їхній вірі, а для ідеальніших хлопців ставав прикладом релігійного життя.

Теодор дуже любив спорт. Пізніше, в семінарії, як професор і духовний управитель, він завжди брав

активну участь у відбиванці чи компанім м'ячі. Братерський дух, щирість та завзятість у змаганні в короткім часі здобули для нього передове місце й на спортовій площі. Ось, що про нього говорить у своїх споминах один із учнів нижчих клас хустської гімназії:

„Був рік 1930. На площі хустської гімназії рішалось про майстерство гімназії. Тому, боротьба між сьомою і восьмою класами була дуже тверда. Крім учнів, було багато чужої публіки. Кожен із нас студентів говорив про Теодора Ромжу, 19-річного, подовгасто-худорлявого обличчя хлопця, з чорним волоссям, з усміхненими очима, середнього росту й отужілого тіла, учня восьмої класи, що своєю грою на площі забезпечив першунство своїй класі. — Слава Ромжові! — кричали ми, як учні нижчих клас.

І довго ученики говорили про Ромжу. Молодші одні одним показували: — Дивись, це Ромжа! Він з Великого Бичкова. Він дав семакам аж три голі. Теодор Ромжа був для нас героєм. Перед ним ми скоріше скидали шапки, ніж перед професорами” („Благовістник”, Пряшів, 1. XII. 1947, стор. 2).

Надійшов червень 1930 р. Теодор

Ю. Ромжа здав матуру відзначаюче. Професори радили йому йти далі на університет. Многі з них були готові навіть матеріально йому допомогти. Деякі обіцяли постаратись для нього стипендію. Інші ж радили йому податися до військової академії, чи вибрати собі політичну кар'єру. Та Теодор вже давно рішився. Його мрія вже перестала бути лишень мрією: в липні його прийняли на теологію в Ужгороді.

Коли єп. Петро Гебей прочитав блискучу реляцію катехита гімназії про Теодора Ромжу, сказав покликати його до себе й рішився вислати його до Риму. В Українській Папській Колегії у тім часі не було місця. Тож єпископ вистарався для нього місце в німецько-мадярській колегії („Германіко-Гунгарікум”) й особисто зобов'язався оплачувати всі кошти. В хустській гімназії таке рішення Ромжі викликало глибоке вражіння.

„Наш професор релігії (згадуваний о. Д. Попович) сказав нам, що Теодор Ромжа їде до Риму на студії богословія. Ще й тепер чую голос многих: — Дивний той Ромжа. Його місце між військовиками чи професорами, а він до Риму. Многі з професорів перемовляли його: —

Шкода тебе до Риму. Дивись, що Закарпаття не має своєї інтелігенції. Їдь до Праги, станеш інженером . . .

Але минули два місяці вакацій. Поїзд відвозив Теодора Ромжу на полудне, до Італії. Нам, хлопцям 4-ої класи, тяжко було зрозуміти рішення Ромжі. Були нам дивні і слова о. катехита: — Покинув стареньких родичів, щоб у Римі студювати богословіє й стати священиком. Молімся за нього, щоб Господь Бог кермував його дорогами . . .

І вся церква студентів хустської гімназії клякнула, щоб виблагати ласки у Бога для першого свого учня, що його в тій хвилині поїзд відвозив до Риму . . . („Благовістник”, 1947).

Захоплення його молодечого серця, коли він уперше переступав поріг базиліки св. Петра в Римі, годі описати. Як він сам признався, його душу огорнула така невимовна радість, що довший час він не міг прийти до слова. Коли він уперше молився над гробом Верховного Апостола, в його серці зайнялася іскорка вірності Апостольському Престолові, що готовила йому дорогу до мучеництва.

Теодор Ю. Ромжа переступив по-

ріг „Німецько-мадярської Колегії” дня 30. X. 1930 р. Свої студії філософії, а відтак богословії, відбував він на славнім римським університеті ОО. Ісусовців, т. зв. „Грегоріанум”. Мрії його дитячих літ почали тепер здійснюватися.

У Вічному Місті

В Римі Теодор Ромжа знайшовся в цілковито чужому доккілі. В колегії розговірна мова була німецька, на університеті італійська й латинська. Він помагав собі французькою, що її підучився в гімназії. Його товариші були латинського обряду, він один-одинокий був візантійського. Кожен мав своїх товаришів-земляків, а він походив із „Забутої Землі”, що про неї мало хто й знав у колегії. Та в короткому часі він знайшовся „дома” й у цім дивнім окруженні, як споминає один з його товаришів студій:

„В короткім часі він нічим не відрізнявся від інших питомців. Його побожність була щира й природна. Студіював пильно й дуже старанно. Любив музику й гумор. А що мене найбільше вразило, він зумів бути вірним приятелем” (,Корреспон-

денцблятт”, Рим, червень 1949, сторінка 41).

Та не довго зміг Теодор безжурно віддаватися науці філософії. Дня 26 квітня 1931 року неожидано помер його покровитель Мукачівський єпископ Петро Гебей. Теодор знайшовся тепер без матеріяльного забезпечення. Чи ж мрії завели його? Ой, та нужда ще все таки давалася йому взнаки. І він рішив посвятити себе на місійну працю, тому перейшов до колегії „Руссікум”, де його утримували з місійного фонду.

Як студент східнього обряду, Теодор Ромжа в неділі й свята ходив на богослуження до близького „Руссікум”. Там він запізнався з кількома богословами, які захопились місійною працею на Далекому Сході, в першу чергу — між емігрантами в Манджурії. Не дивно, що ідеальний хлопець і сам захопився місійною працею. Ось, як він признався своєму товаришеві з Германікума в день свячень: „Я готов віддати моє життя й пролляти мою кров, щоб тільки вчинити якнайбільше для Христа!” Яке вірне було його пророцтво.

Бувши питомцем Руссікума, вкоротці Теодор Ромжа одержав на Григоріянськім Університеті сту-

пінь доктора філософії. Він любив заглиблюватись у життєві проблеми, він любив і філософію. Не дивно, що на філософії він завжди був між першими студентами. Під час четвертого року богословія, в перший день Різдва, 25 грудня 1936 р., сповнились Теодорові мрії. Він став Христовим священиком. Тоді він постановив віддатись цілковито Христові на службу. Він був рішений за Христа і св. Церкву пролляти й свою гарячу кров.

Що ж діялося того дня в Хусті? У згаданих споминах читаємо:

„В перший день Різдва хустська церква знов клякла молитись. Того дня (25. XII. 1936) в Римі висвячували на священика колишнього учня хустської гімназії Теодора Ромжу. Виставлено його знимку. Це вже не був 19-літній хлопець на спортивній площі, але поважний молодець, з чорним волоссям, глибокопронизливими очима, місіонер із гарно підстриженою бородою. Це перший місіонер, якого дало Закарпаття. Теодор Ромжа не думав вертатись додому, але направив свої кроки в сторону овець „із іншого стада”, в сторону далеких місійних станиць Азії й Америки” („Благовістник”, 1947).

134-

Коли на вакаціях 1937 р. він прибув додому, щоб відправити в рідній церкві першу св. Літургію, тоді з ним тішилося ціле містечко. Він оповідав про здійснення своїх мрій. Та вже найбільше тішилася його улюблена сестра Анна, яка поділяла колись його хлоп'ячі журби.

Як обиватель Чехословаччини він мав відбути ще й однорічну військову службу, при здоровельнім відділі. В жовтні 1937 р. ми вже й бачимо о. Теодора в мундурі вояка. При війську застала його й критична хвилина 1938-го року, коли він збирався до Риму, щоб докінчити ще й докторат з богословія.

„Та замість до Риму, — писав він своєму товаришеві, — я помашерував на фронт. Мені здавалося, що я вже ніколи не побачу Рим, що я ніколи не осягну своєї цілі. Та я виїжджав із тим переконанням, що я виконую лишень свій обов'язок. Тому їхав я відважно, без найменшого страху!”

І на правду, він уже ніколи не побачив Риму, не докінчив свого докторату з богословія. Та обов'язковість була в нього на першій місці, про що буде слово пізніше.

Душпастирська праця

Восени 1938 р. о. Теодор Ромжа вернувся додому. Приготовлявся до Риму. Та владика Олександр Стойка не дозволив йому виїхати в непевний час і назначив його парохом до Нижнього Бистрого та адміністратором с. Березово, в хустській окрузі.

Молодий священик, повний ідеалу й посвяти, віддався своїй душпастирській праці з цілим запалом. Приїхавши на парохію по жнивях, не знайшов він ніяких запасів на зиму. Біда знову зачала заглядати йому увічі. Тим більше, що він старався помагати ще й бідному населенню свого душпастирства. Пізніше він сам признався, що бували й такі дні, коли він не мав що їсти, а дуже часто міг собі дозволити лиш два, а то й один раз на день їсти.

Знайшовшись бідним між бідними, він не нарікав, не простягав своєї руки за поміччю та ласкою в інших. До нужди він уже привик був ізмалку, тому й тепер почувався задоволеним: „Я живу дуже бідно, — писав він у тім часі товаришам до Риму, — але я відчуваюся вповні щасливим!” („Корреспон-

денц", стор. 43). Він на правду йшов слідами Христовими, що не мав де й голови своєї склонити. Його дух рвався на місії. Його ум захоплювала філософія; але душпастирювання в'язало його з найбіднішою частиною Закарпаття. Та він сповняв волю Божу. Тому він не журився. Він був завжди й усюди Богові до диспозиції. Для Бога він був на все готов: „На правду, для мене все одно, чи я знаходжуся в тім місті чи в тамтім, чи я займаю таку чи інакшу посаду” — говорив він.

В Нижнім Бистрім та Березові ще не було такого священика, який би так докладно вивчив людей і дітей правд св. віри. В церкві запровадив зразковий порядок, чистоту, відновив красу богослужень. Своім шовковим тенором потягнув всіх вірних до участі в церковнім співі. Він сам любив співати, любив щоб і вірні разом з ним славили своїм співом Творця.

З якою любов'ю вірні відносилися до о. Теодора видно з того, що ще пізніше, коли він уже став професором в Ужгороді, відвідували його та приносили йому свої щирі дарунки. Тоді він відчував велике щастя, й тішився, наче мала дитина.

На душпастирстві застала його й політична зміна 1938 р. та окупація Закарпаття мадярами на весну 1939 р. Тепер він зачав був знову мріяти про свої студії і докторат у Римі. Та Боже Провидіння знов перекреслило його пляни.

Професор і духовник семінарії

Восени 1939 р. о. Теодор Ромжа дістав був уже пашпорт на виїзд до Риму. Та зненацька бл. п. єп. Стойка покликав його до себе. Він потребував його до семінарії. Що сталося?

З приходом мадярів на Закарпаття, влада зачала переслідувати кожного, хто не підпірав був малярські інтереси в Срібній Землі. Жертвою цього терору впали теж і дехто із священиків. Задля свого національного переконання дуже потерпів і ректор семінарії, прелат о. Олександр Хіра (якого тепер большевики теж засудили вдруге на каторгу в Сибірі). На донос одного із своїх професорів, маляри довгий час інтернували о. Монс. Хіру й дуже над ним знущалися. Зате, що він „підпірав політику о. Волошина”, маляри зажадали звільнити його з семінарії.

В тім часі бл. п. єп. Стойка ще йшов мадярам на руку. Та до семінара він не хотів поставити таких людей, які б кривили характерами богословів. Ось, чому він і звернувся за поміччю до о. Теодора Ромжі, який і тепер не вмів сказати „Ні!“. І так — замість їхати до Риму, о. Теодор осінню 1939 р. опинився в Ужгороді, на становищі духовника й професора філософії Богословської Академії.

Мадярський шовінізм сильно вплинув і на духовне життя питомців. Мадяри вкхнули сюди теж 20 богословів із мадярської греко-кат. єпархії, щоб таким чином змусити Настоятелів дати богословам духовний провід у мадярському дусі і у мадярській мові. І тут нам треба подивляти второпність о. Теодора Ромжі, що її він виявив у цих критичних хвилинах. Щоб не вживати мадярської мови на викладах, придержувався стисло латинської мови. Замість мадярського автора філософії, запровадив латинський текст професора з Григоріянського Університету. На цю тему ми кілька разів говорили й я постарався йому про згаданий текст проф. Карла Боас, Ч. І. В каплиці він ніколи не опустив точок в українській мові,

хоч переважно усі богослови розуміли по-мадярськи. Завжди придержувався обидвох мов. Українська мова завжди і всюди займала в нього перше місце.

В тих часах він так писав своєму приятелеві: „Всі від’ємні сліди останніх політичних подій у духовнім житті клериків я стараюся якнайдокладніше затерти. Однак, рани дуже поволі гояться. Проте, я маю надію в Бозі, що мені pomoже, а з моєї сторони я буду так довго над цим трудитися, доки лиш стане мені сил”.

Його характеристичні риси, як професора, були: суворість, рішучість та обов’язковість. Пригадую собі добре тижневі кольоквії. Тоді ми бідні першаки тряслися, наче ті листочки на дереві під подувом вітру. Пронизливий зір очей та виразиста борода філософа наганяли наші серця до п’ят. Одно певне, що ніхто з нас не дармував. Всі пильно вчилися. В нього навіть на недостатно треба було щось знати. Він, просто впоював у нас охоту до науки й праці над собою.

Як духовник він був надзвичайно батьківський і виrozumілий. Перед моїм від’їздом до Риму, я часто заходив до нього на розмови. Тоді то

я пізнав із власного досвіду глибинь його духа та повну посвяту для Бога. Кількома словами він розвіяв усі мої побоювання, розв'язував усі мої труднощі та вливав у моє серце одушевлення. В короткім часі я підписав заяву, що годжуся їхати до Риму на студії, хоч це були вже воєнні часи.

Ось, як характеризує його старший богослов ужгородської семінарії:

„Він з нами перебував у каплиці, в учальні, в загороді, на проходах, а то й на футболевій площі. Він з нами молився, студіював і розважався. Хоч був він суворий професор, то все ж таки він був надзвичайно ласкавим духовним отцем. Що далі, то все більше витискав він печать свого духа на богословів, будучих священиків, а тим самим і на цілу епархію: духа самопосвяти, працьовитости й святости...”
(„Благовістник”, 1947 р. стор. 3).

Щодо жертвенности, то ні один із професорів не був у силі випередити його. А треба нам знати, що матеріяльно і в семінарії не ліпше він стояв, ніж на парохії. Нужда його всюди переслідувала, як він писав своєму товаришеві:

„Моє професорство — це одна мі-

зерія. Щодня мушу відсилати від себе людей, які не можуть поняти, що в «професора» нема грошей. Я живу дуже бідно. Про це я нікому не хотів згадувати, але тобі, як щирому приятелеві, можу це виявити. Працюю за двох, як духовник і як професор, але мої кишені цілком порожні. Та я не нарікаю, бо я не працюю за гроші. До грошей я дуже не прив'язуюся, однак, мені належалося б бодай стільки, щоб могли собі купити ті найконечніші речі”.

Щодо працьовитости, то він переходив усяке поняття. Щодня мав три години викладів, приготував собі на письмі щовечора точки у двох мовах (по 15 минут), чув над духовним поступом вісімдесяти клериків, перепроваджував репетиції із слабшими студентами. Це все вже переходило людські сили. Та для о. Теодора було це все замало. Він усе знаходив собі поле праці й поза семінарією. В неділю часто проповідував у катедральнім храмі. Під вечір збирав коло себе дітвору, що волочилася по вулицях міста й навчав їх релігії. Під час вакацій виїжджав до найглухіших закутків Закарпаття, щоб морально і релігійно піднести вірних. Давав місії,

сповідав, проповідав. Та найбільше любив він давати реколекції для гімназистів. Своїм палким і одушевленим словом він приєднував для Бога багато душ.

Посвята для Бога й ревність у праці ясно виказували, що в його грудях жив Христовий дух, що його знаменувало велике довір'я до Бога. Це була оця таємнича сила, яка піддержувала його пізніше в нерівній боротьбі з большевиками, а відтак довела його аж до мучеництва.

Палський шамбелян

Мадяри всякими способами намагалися взяти виховання богословів ужгородської семінарії під свій вплив. Тут показався великий сприт молодого професора. Мадяри аж до самого кінця не здавали собі справи, що їхні змагання були перекреслювані якраз тим духовником, якого вони сподівались мати по своїй стороні.

Щоб піднести благородний вплив о. Ромжі на клериків, бл. п. єпископ Стойка вистарався для нього палське відзначення. Від 1940 р. єпископ зачав приймати до семінарії більше селянських хлопців, які щи-

ро любили свій нарід і готові були пожертвуватися ідеалові Христового священства. Їм треба було дати сильний духовий провід. І 28 січня 1942 р. Апостольський Престіл, на предложення єпископа Стойки, займенував о. Теодора Ромжу своїм тайним шамбеляном. Було це якраз напередодні страшної облави на українську молодь на Закарпатті, коли мадяри не пощадили і богословів, а то й деяких молодих священників. В цих часах мадярського терору, що нагадували собою большевицькі чистки та гітлерівські облави, проявився й народовецький дух скомпромітованого вже мадярами єп. А. Стойки та небувала тонкість дипломатичного хисту о. монс. Т. Ромжі.

Не запускаюся в подробиці цієї нехристиянської акції мадярів на Закарпатті в 1942 р., також не подаю імен тих духовних осіб, які багато натерпілися тоді від мадярського терору. Однак стараннями єп. Стойки та о. монс. Ромжі, священники й богослови були випущені на волю; інші студенти ще того року на св. Миколая одержали амнестію. Більшість змогла відтак докінчувати свої студії з однорічною перервою.

Монс. Теодор Ромжа під час цілої мадярської окупації Закарпаття був для всіх богословів „джерелом знання, мудрим і повним зрозуміння дорадником і справжнім духовним батьком — у повнім значенні того слова” — пише один із його пізніших колег-професорів („*Небесна Цариця*”, Піттсбург, 1948, ч. 8, стор. 11-13). Той самий професор так характеризує о. Монс. Т. Ромжу з тих часів:

„Я мав нагоду пізнати його, як чоловіка блискучого характеру, як ревного священика і як доброго колегу. Я міг би багато сказати про його вченість, міг би навести не один приклад із стійкості його характеру, строгості життя, скромності й батьківської любови до богословів та інших.

Однак, мені здається, що найбільш характеристичною його рисою була свідомість п о в и н н о с т и. Ця глибоко вкорінена чеснота зробила його надзвичайно точним у виконанні навіть найдрібніших його обов'язків. За чотири роки я не знаю ні одного випадку, щоб він спізнився десь хоч би й на пару мінут. Його точність стала легендарною по цілім Ужгороді. Коли він ішов на лекції чи на точки,

тоді семінаристи перевірювали свої годинники.

Ця свідомість повинности, та небувала точність були лишень впливом його повної посвяти священничому званню.”

Мукачівський єпископ

В критичних часах, 31 травня 1943 р., несподівано помер на удар серця відданий своєму народові архипастир і батько бідних, Олександр Стойка, єпископ Мукачівський, якого мадяри просто назвали „єпископом-простаком”, бо він завжди й усюди боронив інтереси простого народу, з якого він і сам походив. Апостольська Столиця мусіла оглянутися за гідним його наслідником.

Тут теж мадяри показалися безоглядними окупантами й хотіли за всяку ціну захопити контролю Української Католицької Церкви на Закарпатті у свої руки. До мене до Риму доходили прикрі вісті. Та Апостольська Столиця ніяк не хотіла допустити до тих самих помилок із 1900-их років. Щоб обійти всякі домагання малярської влади, 1 січня 1944 р. Апостольський Престіл займенував до Ужгороду Апостольського Адміністратора в особі Гай-

дудорозького єпископа Николая Дудаша ЧСВВ, який своє виховання дістав у монастирях Галичини та в Римі.

Однак, воєнні події показали, що єпископ Н. Дудаш не довго зможе управляти мукачівською єпархією; тому, Апостольська Столиця займенувала 8 вересня 1944 р. о. монс. Теодора Ю. Ромжу на „титулярного єпископа Аппійського та на помічника для Апостольського Адміністратора Мукачівського” („*Оссерваторе Романо*”, 28. IX. 1944, сторінка 1). З номінацією прийшло й поручення висвятити якнайскоріше Номіната й передати йому ведення єпархії, як теж і римо-католиків на Закарпатті.

В неділю 24 вересня 1944 р., під гук гармат та бомбовиків, в ужгородському соборі Св. Хреста єпископ Н. Дудаш ЧСВВ передав своєму наслідникові повноту священства. Сідаючи на владичий трон старинної мукачівської єпархії, владика Теодор Ю. Ромжа зворушено шептав молитву св. Літургії, що її він взяв за своє мотто: „Любитиму Тя, Господи. Господь твердиня моя і мій захист!”

Місяць пізніше, точно 27 жовтня 1944 р., до Ужгороду зайшли боль-

шевики-„освободителі”. Закарпаття заляла Червона Армія. Що ж чекало на молодого й недосвідченого Владику?

Він не робив собі рожевих мрій. Він був готовий на найгірше. Всім тим, які в перших місяцях відходили з Закарпаття й прощалися з ним, владика Теодор говорив: „Моліться за нас!” Наляканих, які до нього прибігали за порадою, Владика успокоював: „Ласкавий Бог захоронить нас!” Але сам готовився до безвиглядної боротьби з большевиками, які — як звичайно — нічого доброго не принесли з собою.

Неприємні початки

Того самого дня, коли большевики зайняли Закарпаття, до Хусту прибула тимчасова делегація чехословацької влади під проводом уповноваженого міністра Ф. Немца. Вони й видали проголошення, що Закарпаття опиниться знов у рамках Чехословаччини.

Члени делегації кілька разів відвідали і владика Теодора, щоб нав'язати з ним приятельські взаємини. Всі вони запевняли Владику, що Закарпаття не лишиться під большевиками. Тож просили його, щоб

єпископ старався йти большевикам на руку, скільки лиш може, щоб від самого початку не викликати якусь неприємну зачіпку. Та заки чехословацька місія уклала собі рожеві мрії про перебрання Закарпаття, большевицькі політруки зачали працювати над прилученням Закарпаття до Советів.

Перша нагода, де большевики виступили з думкою прилучення, було святкування Жовтневої революції, що його назначили на день 7 листопада 1944 р. Властиво, було проголошено святкування „Визволення Закарпаття”.

В навечіря свята в міськім театрі в Ужгороді мала відбутися Святочна Академія. Кілька годин перед академією у Владики появився один старшина і заявив, що військові кола бажають собі присутности єпископа на академії. Єпископ, як представник греко-католическої Церкви, мав подякувати Сталінові та Червоній Армії за визволення Закарпаття, заявити одність і дружбу українського й русского народів, візвати молодь вступати в ряди побідоносної Червоної Армії та просити „батька” Сталіна, щоб сповнив віковичне бажання закарпатців — з'єд-

натись з материком українського народу.

Владика відразу відчув підступ большевиків. Коли зачав вимовлятися, тоді йому загрозили, що, в противному випадку, „буде зле” з єпархією. Пам'ятаючи про просьбу чехословацької делегації, єпископ Теодор виступив на Академії з промовою. Владика говорив дуже коротко і загальниково. На вступі, подякував Небесному Отцеві, що страхіття війни так скоро минули Закарпаття, без тяжчих потрясень. Подякував Сталінові та братському народові за „визволення”. А на кінець, побажав успіхів у боротьбі та скорого перемир'я.

На другий день місцева газета „Закарпатська Україна”, а за нею й московська „Правда” та вся со-ветська преса, опублікували „повний текст промови єп. Ромжі”, в якій „греко-католицький єпископ просив генераліссіма Сталіна за прилучення Закарпаття до УССР”. Владика Теодор запротестував, що він такого не говорив, а головний редактор йому відповів: „Дуже зле. Ви так не говорили, але повинні були так говорити!” Від того часу Владика постановив оминати всяку зустріч із большевиками.

В обороні своїх вірних

Большевики від самого початку хотіли використати Церкву для здійснення ідеї „возз'єднання”. Однак, з промови Владики вони переконались, що єп. Ромжу їм не легко буде перетягнути на свою сторону. Тому, полк. Тюлпанов, тоді „пан життя і смерті” на Закарпатті, постановив застрашити Владика: Він пустив православних на греко-католиків, які вели, як писалось у газетах, „реакціонерську і протисоветську пропаганду”.

Православні, головню ж в околиці Хусту, тоді зачали насильно відбирати церкви, викидати з парохій священників, а народні комітети зачали виарештовувати тих, що відважилися стати в обороні українського католицького духовенства. Рівночасно повели вони насильну акцію переходу на православіє, забираючи церковні землі й розділюючи їх тим, що підписували „Маніфест Возз'єднання”. Єпископ далі вже не міг скриватися. Він таки рішився піти в бій.

Початком січня 1945 р., позбиравши факти насилля через своїх посланців, єпископ Ромжа появився на Народній Раді в Ужгороді, щоб

голосно запротестувати проти явної несправедливості й насилля. Полк. Тюлпанов тоді накинувся, чому єпископ і його священники не підписують маніфесту. „А це, — погрозив полковник, — буде мати сумні наслідки для вашої Церкви;”

Владика заявив, що він, як перед тим, так і тепер, не мішається до політики. Підписання маніфесту він уважав уже політичним актом. Тоді Тюлпанов закинув, що попередні Владики вели політику. Владика Теодор відповів, що це не було за комуністичного режиму, та що він за нікого іншого не відповідає, тільки за себе. Тюлпанов побачив, що він не застрашить єпископа; пообіцяв випустити шістьох заарештованих священників і радив Владичі поїхати з чолобитнею до Москви.

На другий день місцева преса широко розписалась про „сердечний тон розмови” під час відвідин єп. Ромжі на Народній Раді, як теж про накреслення пляну „тісної співпраці на майбутнє”. Владика використавши зміну настрою, поїхав із візитою до генерала Петрова, який із своїм генеральним штабом IV Української Армії знаходився тоді недалеко Ужгороду, в Михайлівцях.

Генерал Петров прийняв єписко-

па й товаришів дуже чемно. Він попросив Владика оповісти йому подрібно про положення Української Католицької Церкви на Закарпатті. Це дало нагоду поінформувати генерала про всі кривди, насилля та конфіскування церковних дібр. Тут до розмови вмішався „всюди-присутній” полк. Тюлпанов та оскаржив церковні круги у протисоветській політиці. Зачалась гаряча дебата, оскарження й проти-оскарження.

У розгарі цієї дебати шеф політбюра при IV Українській Армії, ген. Мехліс вимовився: „Ви всі добре знаєте про неприхильне становище Ватикану до Советів. То ж ніяк неможливе, щоб советська влада терпіла в своїх кордонах таку Церкву, яка признає Ватикан. Тому, для вас лишається тільки одно — підчинитися Московському Патріярхові”.

Тоді сам ген. Петров, спостерігши, що ген. Мехліс задалеко загнався, взяв єпископа Ромжу в оборону: „Визнання Московського Патріярха противиться духові греко-католическої Церкви. Тому, цього ми ніяк не можемо домагатися від єпископа!” Таки там у присутності всіх наказав полк. Тюлпанову повернути всі забрані церковні добра, по-

випускати на волю всіх арештованих священників та виплачувати священникам місячну допомогу, що їй вони діставали передше. На прощання ген. Петров навіть пообіцяв відвідати Владику в Ужгороді. Та, незабаром, ген. Петрова забрали, бо він був занадто „капіталістичних поглядів”.

В серці Владики Теодора глибоко застряг вислів ген. Мехліса. Тому він із повною посвятою взявся до оборони свого стада. Своїх вірних закликав він до витривання, до геґойства, до посвяти: „Св. Віра — це наше найбільше добро, це наш найбільший скарб на землі. Тому за неї треба нам віддати й своє життя!”

Щоб його слова доходили там, де їх найбільше треба було, Владика возом чи пішки відвідував найбільш захитані парохії. Його одномісячна подорож по православних гніздах Мараморощини протягом Великого Посту 1945 р., коли єп. Теодор відвідав 12 потрясених парохій, була одним тріумфом віри й вірності Апостольському Престолові. Ніколи перед тим вірні не відчували в своїх грудях такого великого захоплення та одушевлення, як тоді, коли зі сльозами в очах вислухували

палкі промови свого відважного й відданого своїй пастві Архиєрея.

Завзята боротьба

Дня 2 лютого 1945 р. большевики назначили нового Московського Патріярха в особі Алексія. Дня 11 квітня т. р. большевики виарештували всю українську католицьку єрархію в Галичині. Дня 29 квітня 1945 р. большевики прилучили Закарпаття до УССР. Дня 22 жовтня т. р. Московський Патріярх прийняв під свою юрисдикцію Закарпаття й призначив Ужгородсько-Мукачівським Єпископом уманського єп. Нестора (Юрія Сидорука). Всі ці події не віщували нічого доброго для єп. Т. Ромжі та його єпархії. І власне в тих критичних часах показаласть духова сила й апостольський хист, що їх посідав єп. Теодор.

Він був свідомий, що ліквідація мукачівської української католицької єпархії — було лише питання часу. Тому він старався за всяку ціну використати час. Кожний день для нього був дорогий, як він говорив: „Кожен день життя нашої Церкви тут на Закарпатті — це велика ласка для нас, бо так ми маємо можливість уділяти св. Тайни, а

через Них тисячі вірних здобуває для себе життя вічне в небі”.

Владика був переконаний, що большевики поведуть напад на мукачівську єпархію вже „випробованою” дорогою в Галичині. Тому він нав'язав тісні зв'язки з українськими католицькими священиками по той бік Карпат, старанно слідкував за способом переслідування тамошньої Церкви й дрібничково розбирав поодинокі потягнення большевиків.

Доглянувши, що найбільшу шкоду в Галичині накоїла т. зв. „Ініціативна Група воз'єднання греко-католическої Церкви з православною”, єпископ Теодор постарався за все можливе, щоб тільки не допустити до того, щоб хоч один з його священиків заломався. Його довірені посланці увійшли в контакт з кожним священиком і, подаючи всякі докази, залишали єпископський наказ: „За ніяку ціну не піддатися!”

Священикам було наказано пильно слідкувати за розвитком подій по своїх парохіях та зараз же протидіяти на всяку провокацію. В разі небезпеки молодь мала дзвонити на тривогу, а люди мали раптово збігатися, щоб боронити своєї церкви та священика. Заохочувати лю-

дей, щоб вони нічого не боялися, але, йдучи слідами християн-мучеників перших століть, хай непохитно уповають на Боже Провидіння. Божа Мати напевно допоможе всім. В разі потреби — бути готовими віддати й своє життя за найбільше наше добро, яким є наша віра.

Головно ж, єпископ пильно слідкував за настроями свого духовенства. Він знав, що духове заломання одного тільки священика, могло спричинити руїну цілої єпархії. Деяким священикам, коли большевики зачали їх „усмирювати”, порадив цілком виїхати за границю. Іншим, радив бодай на час покинути парохію, а на їх місце відразу послав заступника. Деяких священиків було вистачально перенести; більшість священства трималася дуже добре. Це було найбільшою потіхою для владики Теодора.

З приходом православного єпископа Нестора до Мукачева, місцева преса зачала розписуватися, що тим самим єпископ Ромжа втратив усю власть, і що в короткому часі єп. Нестор поселиться в єпископській палаті в Ужгороді. Владика тоді завзивав усіх вірних, щоб брали масову участь у богослуженнях і св. Тайнах, чим доказали б свою вір-

ність і прив'язання до своєї греко-католицької Церкви.

Народ пішов за голосом свого архипастиря. Вірні були готові на всяку жертву і посвяту. Священики трималися сильно. І большевикам не пощастило відділити духовенства від єпископа, а вірних від своїх священиків. Греко-католическа Церква на Закарпатті, під проводом свого відважного Архиєрея, йшла до боротьби з безбожниками одноцілою лавою. Так вони здобували час, здобували терен, а навіть й деякі православні зачали приставати до них. Большевикам не тяжко було збагнути, хто перекреслював їхні пляни.

Оборонець молоді

Большевики змінили тактику. Покинувши старшу генерацію, вони тоді кинули пропаганду між молодь. Знаціоналізували всі церковні школи. Вчителям заборонили ходити до церкви, щоб „не давати злого прикладу учням”. Дяковчителям заборонили дякувати в парохіяльних церквах. Всіх учительок, які були жінками священиків, звільнили зі служби. Далі, спровадили з Советського Союзу масу „своїх” учителів. У кожній школі постави-

ли свого політрука, який мав старатися за „советизацію” шкіл на Закарпатті.

В перших місяцях окупації Закарпаття большевики толерували навчання релігії у вселюдних школах, але тільки одну годину тижнево. По прилученні Закарпаття до Советського Союзу навчання релігії було усунено з усіх шкіл.

Щоб зберегти молодь для Бога і Церкви, владика Теодор зорганізував по селах тайні катехитичні кружки. Своім священикам наказав, щоб збирали молодь у церкві з різних нагод та утримували з ними сталий контакт. Священики мали навчати батьків, як виховувати своїх дітей у релігійному дусі. Родичам було сказано, щоб на всякі богослуження брали з собою до церкви й дітей, а священики поясняли їм катехизм.

Було дуже тяжко дістати катехизми й молитовники. Єпископ зорганізував коло себе армію відданих машино-писів. І так на машині, а часто й руками, переписувано головніші молитви, правди віри та заповіді, а післанці розносили їх відтак по парохіях. Те саме робили і священики по селах.

Коли в Народній Раді наказува-

ли Владиці, щоб заборонив навчання релігії, тоді єп. Теодор відважно показав на величезний портрет Сталіна, що обов'язково висів на стіні в кожному уряді, покликався на конституцію, яка гарантувала „свободу релігії” й просив показати йому бодай один закон, яким заборонялося б приватне навчання релігії в церкві.

„А навіть хоч би й існував такий закон, — продовжав Владика, — я, як єпископ цього не можу зробити, бо цим перекреслив би я головне завдання мого післанництва, що його поручив мені сам Христос: — Ідіть і навчайте!”

Большевики грозили, вони забороняли, зачали знов арештувати священиків, конфіскувати церковні землі. Тоді єпископ зарядив відправляти по церквах серед тижня вечорами короткі молебні, під час котрих священики давали катехитичні поучення вірним і дітям. Батьки зрозуміли важливість цих наук, і церкви все наповнювались дітворою, яка уважно слухала Божих наук, наче відчуваючи большевицькі затії.

Щоб трохи розважити читача, наведу тут „жертву бороди”, що її владика Теодор приніс для молоді.

Приготовляючись на місії, Владика запустив собі бороду ще в Римі. Вже в Римі декотрі товариші натягали його за бороду, а він тільки поважно гладив свою чорну бороду й відгризався: „Збережи бороду, а борода збереже тебе!” — тобто, натякуючи на засаду духовного життя, що відносилася до заховання денного порядку: „Зберігай порядок, а порядок збереже тебе!”

Як професор, він був переконаний, що його борода робить його поважнішим. Ось, що писав він про свою бороду своєму товаришеві: „Моя борода робить на питомців дуже велике враження. Коли я до них говорю, тоді кожен з них загадочно дивиться на мене й думає собі, що то може скриватися під тією бородою”. А іншим разом жартував: „Бідні першаки, які вони перестрашені. Правдоподібно моя борода наганяє їм більше страху!”

Жартуючи, єпископ Стойка кілька разів просив о. Ромжу оголити бороду. Тодішній монс. Ромжа відгризався: „Доки в мене борода, я маю надію, що може колись Пресвященний таки звільнять мене із обов'язків у єпархії і я зможу виїхати на місії. Коли б я зголив бороду, то я б утратив всяку надію!”

З приходом большевиків влади Ромжа утратив надію на місійне життя. Та він уже так зжився з своєю бородою, що й не думав її обстригати. Інколи, згадуючи, як це він бажав їхати на місійну працю, усміхаючись додавав: „З моєї місійної праці, залишилась мені тільки борода!”

Та тут сталася пригода, яка змінила його погляд на бороду. Під час своєї подорожі Мараморощиною, яка була найбільше загрожена православ'ям ще від 1918 р., кілька разів приставав він до дітей, щоб зачати з ними розмову, а діти в розтіч! Одного разу, здивований таким поступуванням дітей, він запитав свого секретаря, що могло бути причиною того. Секретар ляконічно відповів: „Ваша борода, Преосвященний!”

Православні „батюшки” на Закарпатті запускали собі бороди. Вони ходили з села до села й вербували дітей та намовляли їх на виступи проти греко-католицьких священників. Тому батьки гостро наказували дітям, що коли побачать „бородатого священника”, щоб від нього втікали, бо то „большевицький агент”. Ось чому діти, побачив-

ши „бородатого Владика”, втікали від нього.

Владика Теодор нічого не відповів своєму секретареві. Одного ранку, коли вони вже вернулися з подорожі, на снідання прийшов якийсь „незнайомий” священник. Всі якось були заскочені. Тоді він, підсміхаючись, сказав до них: „Не бійтеся, то я!” Від тоді діти вже більше не втікали від свого Владика, який за них пожертвував і свою бороду, як колись це зробив Олександр Великий, що приніс в офіру своєму генералові-товаришеві Гефістіонові, свої кучері. Так, за молодь Владика Теодор не пожалував і своєї величної бороди. Тут розходилося за душу молоді!

За Святу Церкву . . .

Уневажнення Берестейської Унії большевиками на соборі у Львові, в днях 8—10 березня 1946 р., віщувало близький кінець і Мукачівської єпархії. Коли в березні т. р. покликали єпископа на Обласний Комітет, щоб „обговорити релігійні справи” з уповноваженим з Києва, тоді Владика довго-довго молився у своїй каплиці, де віддавав в опіку Божої Матері свою єпархію. Упов-

новажений, витягаючи акти за актами, вирізки з газет, та всякі книжки, зачав відразу нападати на греко-католическу Церкву на Закарпатті, що вона завжди „виступала проти інтересів народу”, тому вже крайній час, щоб єпископ із духовенством „покаялися”, як це „зробили в Галичині!” Тому, радив їхати до Москви, „заки ще час!”

Большевики не таїлися, що дійде до ліквідації греко-католическої Церкви, то їм радили Владиці зробити це „завчасу”, бо інакше для нього не буде пощади. Владика холодно, але рішуче відповів: „Радніше смерть, всі муки, ніж мав би я зрадити св. Церкву!”

Напади та вислухування продовжувалися. Нарешті, уповноважений оскаржив Владика, що він: 1) підбурював своїх священників і вірних проти Союзного Союзу; 2) явно проповідував проти комунізму; 3) саботував союські закони; 4) проти заборони наказував учити релігії. Відвідини Владика затягнулися аж на три повні години. Владика Теодор відтак признався, що в тих скрутних хвилинах він живо відчув близькість Божої Матері й тому відважно відповідав на всі фантастичні напади.

Коли нарешті Владика Ромжа ви-йшов з того „послухання”, був до-краю вимучений та білий, наче та-стіна. Зате в його очах грала іскра, й з усмішкою на устах він заявив своїм: „Ласкавий Господь Бог до-поміг нам перебути й ці критичні хвилини. Богу дякувати, ми знову зискали трохи часу!”

Весною 1946 р. зачалася шалена протирелігійна кампанія в пресі, явні напади на єпископа, священ-ків і Церкву, поширювано проти-унійні брошурки, передусім бро-шурки о. Костельника, „Апостол Петро й Римські Папи” та В. Росо-вича, „Що таке Унія?”

Щоб скомпромітувати греко-ка-толицьку Церкву на Закарпатті, большевики виточили тоді голосний процес проти політичних колябо-рантів Бродія та інших. Обвинува-чені вже перед тим призналися до вини. Большевикам тепер ішло тіль-ки про те, щоб „виказати”, що в тій політичній зрадницькій праці брала активну участь і Церква. Головний прокуратор довів до того, що су-джено цілу Мукачівську єпархію за те, що „Мукачівська єпархія, за допомогою Ватикану оснувала т. зв. „Фонд Оборони Віри”, з якого від-так піддержувала протинародню ді-

яльність партії Бродія". Згаданий „Фонд Оборони Віри" мав чисто релігійне призначення в обороні греко-католицької Церкви проти православія. Це був свого роду місійний фонд на видавання апологетичних брошурок, на оборону церков проти православних у судових процесах, на піддержку релігійної газети „Душпастир" і т. п. Цей фонд існував при т. зв. „Центральній Канцелярії Оборони Віри" в Ужгороді, що її оснував ще 1925 р. єпископ П. Гебей. Та для большевиків „оборона віри" — це „протинародня діяльність".

На згаданім процесі були натавровані як „політичні" й усі церковно-релігійні товариства, як Апостольство Молитви, Т-во св. Рожанця (тобто Вервиці), Марійська Дружина, Місійне Т-во і т. п. Всі ці товариства, організовані й піддержувані єпархіяльним урядом, — доказували большевики, — „вели лише протинародню політику, в тісній співпраці з Бродієм і товаришами". Ось чому головний прокуратор домагався, щоб Українську Католицьку Церкву на Закарпатті, як „віковічного ворога простого народу" цілковито зліквідувати.

Владика не застрашився і цим псевдо-процесом. Він виїжджав до більших парохій своєї єпархії, де люди сходилися з далеких околиць, щоб задемонструвати вірність і довір'я до свого духовного проводу. Покріплені й піднесені батьківським словом свого архипастиря, вірні зі сльозами на очах підносили свої руки й голосно присягали, що вони остануться льяояльними аж до смерті своїй Церкві і готові в обороні своєї віри на найбільші жертви. І згаданий процес тільки переконав большевиків, що ще було „за скоро” наложити свої руки на єп. Теодора. Тому вони чекали.

За Віру Святу . . .

Владика Ромжа був переконаний, що большевики не попустять. З другої сторони, він був свідомий того, що кожна, хоч би й найменша уступка большевикам, означала би заперечення св. віри. Тут уже розходилося про спасення безсмертних душ. Він не міг уступити:

„Нашою мужністю й витривалістю у святій вірі, — говорив він до своїх вірних, — ми забезпечуємо для себе найбільше добро, тобто — спасення наших безсмертних душ.

Тому, держіться сильно своєї віри й своєї Церкви!"

Владика дуже боліло постійне відбирання церков та церковних маєтків. Але люди самі утримували священиків. Викинутих священиків приймали філіяльні церкви. У випадках насильства, Владика заохочував їх:

„Коли з причини жорстокого насильства ви не зможете оборонити своєї церкви і її заберуть від вас, тоді не упадайте на дусі. Пам'ятайте, що чиста душа кожного християнина є живим храмом Святого Духа. Тому в тих випадках моліться з родинами в своїх хатах, але ніяк не покидайте своєї віри, в якій ви родилися і в якій вас хрещено!"

Сам єпископ давав живий приклад витривалості й відваги. Він не переставав відбувати довгі й вичерпуючі подорожі, хоч би в найтемніші та найбільш загрожені околиці єпархії. В 1946 році вже не було такої церкви, щоб Єпископ Теодор її не відвідав. А всюди він ішов тільки для того, щоб „утвердити у вірі братів своїх!"

Духовенство й вірні горнулися коло свого архиєрея, де б він не явився. Він усіх потішав, заохочував, радив: „Якщо нам треба вми-

рати, то вмираймо як Христові мученики за правдиву віру. Пам'ятайте, якщо за Христа вмираємо, з Христом будемо й жити навіки!" Під час своїх подорожей Владика всюди збирав своїх священників, їх поучував та подавав їм плян дальшої праці й боротьби проти большевиків. Головно, клав кожному священникові на серце, щоб ніколи не опустили проповіді та науки для дітей.

Щоб захитати єпископа, большевики в березні 1947 р. відібрали монастир ОО. Василян на Чернечій Горі біля Мукачова, а всіх Отців і Братів Василян ув'язнили. Було це славне відпустове місце, де народ десятками тисяч сходився на прощі та черпав моральну силу до дальшої боротьби. У Велику П'ятницю й Воскресення того року Владика Теодор у своїм катедральнім храмі виголосив, — як протест проти цього безправ'я „темних сил”, — палкі проповіді, й закликав вірних до витривалости й стійкості. „Христос напевно побідить, — говорив архиєрей, — а за нашу вірність і терпіння Воскреслий Спаситель винагородить нас вічним щастям!"

На другий день Великодня єпископ був уже в Мукачеві, щоб при-

гадати вірним, що „царство цього світу минеться”, а тільки „Христове царство вічне!” Як протест проти насильного відібрання Чернечої Гори Владика проголосив успенський відпуст того року у Мукачеві, при парохіяльній церкві.

І дивне диво. Заохочені відвагою свого архипастиря, серед переслідування та насильства, прості й „неуки” селяни стали героями св. віри. Вони своїми грудьми боронили церкви, масово протестували проти кривд, заподіяних єпархії, були готові принести найвищу жертву для Бога й своєї рідної Церкви. А що дивніше, в тих часах ми бачимо масове навернення православних до української католицької Церкви, головню в тих околицях, де колись було вогнище православного руху, як у Великих Лучках та Ізі.

Большевики відповідали дальшим насильством, дальшим забиранням церковних будинків, монастирів та церков. Однак, коли ж грозили забрати малий будинок, в яким тоді знаходилася богословська семінарія (будинок семінарії — замок, большевики від самого свого приходу зайняли й ніколи вже його не віддали), тоді Владика вислав сво-

го секретаря, щоб запротестував у самій Москві, у міністерстві культу.

Цей сміливий крок припечатав долю Владики. Большевики рішили раз на все позбутися непоборного єпископа. Чекали лишень на відповідну нагоду, коли б могли його „зліквідувати”. Проте, хотіли це зробити нишком, без ніяких свідків.

... Кров свою пролляв!

Наче перед тією бурею, теж і на Закарпатті літом 1947 р. настала „тиша”. Протест у Москві спинив бодай на короткий час насильство. Та Владика відчув, що наближався уже кінець. Він не дав заколиса-тися дочасним спокоєм. Він зачав приготовлятися на смерть.

В тім часі зброєю боротьби були: молитва й піст. Крім Церковного Правила, вдумувався він у Св. Письмо та Наслідування Христа. Тоді він перебував перед Євхаристійним Ісусом цілими годинами, благаючи витривання для вірних і духовенства, а для себе відваги піти на смерть. Свою молитву заправляв суворим постом. Їв тільки один раз на день, по заході сонця, щоб перепросити Бога за ті всі зне-

ваги, що їх завдали большевики св. Церкві. У серці він страшно терпів. Це своє терпіння виливав він перед Ісусом, коли відправляв св. Літургію.

І якийсь дивний спокій запанував у серці Владики. Він іще більше, ніж давніше відчував над собою опіку Божого Провидіння: „Ми завсіди й усюди знаходимося в Божих руках, — говорив він, — тому нам нема чого боятися. А як же ми можемо терпіти за св. віру, то нам треба тішитися й дякувати Богові за ласку, що зможе виплести нам вінок мучеників!”

І справді, всі, навіть большевики, подивлялися мужність і відвагу молодого Владики. Большевики знали, що їм ніяк не вдасться позискати владику Теодора на свою сторону. Вони бачили й те, що нарід теж так довго буде триматися своєї Церкви, доки єп. Ромжа могтиме промовляти до них. Для них лишився єдиний вихід — усунути єпископа.

Як колись жиди постановили „підступом схопити й убити” Ісуса (Мт. 26:4), однак, не явно, бо боялися, щоб „не повстало заворушення у народі” (Мр. 14:2), так само й по мукачівським відпусті, де зійшлося того року понад 80,000 вір-

них, і більшовики рішились тайно зліквідувати Владика.

Владика відчував зловіщі знаки, тому, восени 1947 р. ніде не виходив із резиденції. Та годі було йому довше виждати. Любов Христа гнала його між вірних. Вони потребували його. І, нарешті, під кінець жовтня 1947 р., Владика вибрався возом до с. Лавки, де в неділю Христа Царя поблагословив відновлену церкву. Людей зійшлося, як на відпуст. Багато ж людей відстрашило військо, яке того дня оточило ціле село панцерними автами.

Єпископові радили переночувати. На другий день, у понеділок 27 жовтня 1947 р., Владика в товаристві двох священників та двох семінаристів вибрався візком додому. Коли ж їхній візок виїхав із бічної дороги на головний гостинець Мукачів-Ужгород, тоді, недалеко с. Черейці, із закуту налетіло на них з повного розгону військово-панцерне авто. Єпископ якраз відмовляв вервицю.

Коні на місці були вбиті. Візок розлетівся на трісочки. Подорожніх повикидало в рів. Всі добре потовклися. Та нараз із авта вискочили більшовицькі вояки і прикладами

крісів почали їх добивати. Вже почали збігатися з усіх усюдів люди. Солдати настрашилися. Покинувши побиті жертви в рові, скочили на авто й від'їхали. На другий день військова команда проголосила, що стався „випадок” і єпископа мусіли завезти до лічниці.

В наслідок цього наперед плянованого „випадку”, обидва священики й богослови були дуже тяжко потовчені, а їхні голови дуже обризкані кров'ю. Та найбільше дісталось Владиці. Йому вибито всі зуби, поломано у двох місцях ліву щоку, а голова, груди, руки й ноги були цілковито потовчені. В такому стані завезли їх селяни під вечір того дня до мукачівської лічниці.

В лічниці єпископом зайнявся відомий лікар, д-р Фединець, який відразу перевів операцію. Коли ж єп. Теодор прийшов до свідомости, тоді він уже лежав у ліжку, в приватній кімнаті, а коло нього стояла піклунка, сестра Василіянка. Єпископа годували тільки плинами і то лише через цівку. По декількох днях він уже був у силі сказати бо-дай кілька слів.

Владика почав поволи приходити до себе. В п'ятницю вранці 31 жовтня т. р., він висповідався. Ще не

міг був прийняти св. Причастя, тому просив принести до його кімнати Євхаристійного Христа, перед яким він довго молився. Напевно дякував „за ласку мучеництва”. Подібно, як колись св. Іван Золотоустий, коли на вигнанні, виснажений гарячкою й зневажений вояками, завалився, умираючи на дорозі недалеко Куман, закликав: „Слава Богу за все!” — так тепер єп. Теодор дякував Христові за все. Він був готовий на все!

Цілий той день єп. Теодор перебував у піднесеному настрої, наче відчуваючи, що це був його останній день на землі. Ввечорі новий директор лічниці (жид) наказав сестрам піклункам покинути хірургічний відділ. На їхнє місце прийшла якась нова, чужа піклунокка. Коло півночі один із службовиків перебрав телефон. Якийсь незнаний голос питав, чи єпископ уже мертвий. А Сестри, мов би щось передчували. Одна з них, скриваючись, проти заборони, зайшла вночі до кімнати, де лежав Владика. Було 30 хвилин по півночі. Єпископ уже був у агонії. Тільки не переставав показувати на відкрите вікно та ловився за горло. Здається, що жид-директор і нова, цивільна піклунокка задушили його

... Пастир добрий життя віддає
за стадо своє...

отруйним газом. Так дня 1 листопада 1947 р., 40 хвилин по півночі, з п'ятниці на суботу, Владика Теодор Ю. Ромжа з усмішкою на лиці віддав душу Творцеві за свої вівці. Ангели вложили на його голову вінок мучеників.

На другий день прилетіла „із Києва лікарська комісія” і ствердила, що єпископ помер „на удар серця”¹⁾).

1) Багато фактів я черпав із записок священика, що був близький до єпископа. Більша частина його записок була вже використана в статті „Голгота Унії в Карпатській Україні”, що появилася в журналі „Життя і Слово”, Інсбрук, 1949, чч. 3-4, стор. 327-346. Деякі факти ще годі опублікувати.

Вістка про наглу смерть єп. Теодора рознеслася блискавкою по цілім Закарпаттю. Люди зачали приходити з далеких околиць, щоб віддати йому останню честь. Православні й ті дотикалися його руки, просячи благословення. Урядові чинники повідомили в суботу ввечір, що тіло єпископа перенесуть у неділю 2-го листопада до Ужгороду, де його поховать на замковім цвинтарі.

В неділю від самого ранку гостинець між Мукачовом і Ужгородом, 34 км., був укритий людьми, які з усіх усюдів зійшлися, щоб віддати Владиці-мученикові останню честь. Большевикам ця маніфестація не дуже подобалася. Тоді вони проголосили, що нема авта, щоб перевезти тіло єпископа Ромжі до Ужгороду. Щойно пізно вночі перевезли труну на вантажнім авті. По дорозі все ще стояли гуртки людей, між ними багато православних, які із сльозами на очах прощали католицького Архиєрея.

В понеділок 3 листопада 1947 р., відбувся похорон. Взяло участь до 20,000 людей. Владику-мученика похоронили на стариннім цвинтарі під замком. Цей замок був колись (1646 р.) свідком Ужгородської

Унії. Тепер, 300 літ пізніше, та сама Унія була запечатана кров'ю мученика. Значить, що годі її перекреслити насильним проголошенням. Св. Унія — це вицвіт крові мучеників!

Грiб Владики став осередком постійних процесiй. Кожен хотiв бодай над його гробом помолитися. Його грiб був засипуваний горами квітiв. Большевики старалися перешкоджувати людям. Забирали квітi, замикали браму. Та нічого не помагало.

Одного гарного дня прийшли бульдозери, повикидали з гробiв хрести й пам'ятники та зрівняли всi гроби. Там, де колись знаходився майже 500-рiчний цвинтар, сьогодні засаджений парк, щоб, таким чином, не лишилося ані слiду, де був похоронений Великий Владика, мужній оборонець св. Унії.

Та духа не заореш. Мученичої кровi не затреш. Пам'ять сп. Теодора, який став героєм-мучеником св. віри, який був тим „Добрим Пастирем”, що „голосив правду св. Церкви явно і без страху, останеться незабутньою. Він остався в очах своїх вірних уосiбленням греко-католицизму; він остався тим вогненным стовпом, що високо просвічу-

вав у густій темряві ночі; був тою незламною силою, що підтримувала на дусі всіх вірних і ударемнювала всякі підступи ворогів св. Церкви” (Журнал „Кирило і Методій”, Требішов, 1947, ч. 12, стор. 10).

Вістка про смерть єпископа Теодора Ромжі не скоро рознеслася за кордон. Щойно 29 листопада 1947 року бл. п. єпископ Павло Гойдич ЧСВВ повідомив Апостольського Нунція в Празі листом такого змісту:

„З прибитим серцем покірно доношу Хвальній Апостольській Нунціатурі сумну вістку, що Їх Ексс. д-р Теодор Ромжа, єп. мукачівсько-ужгородський, дня 25 жовтня²⁾ ц. р. несподівано упокоївся в Бозі.

Про смерть померлого єпископа кружляють різні версії. Після свідoctва переселенців з СРСР його

2) Тоді ще не було усталено точної дати смерті. Щойно початком грудня 1947 року єп. Павло Гойдич дістав точні інформації про смерть бл. п. Вл. Теодора зі знімками. Певні дати: Вл. Теодор був переїханий панцерним автом дня 27 жовтня 1947 р.; помер дня 1 листопада 1947 року, похоронений дня 3 листопада 1947 року.

смерть була подібна смерті Св. Йосафата, мученика й архієпископа Полоцького.

Поручаючись Вашій ласці й доброзичливості, остаюся

відданий як завжди
† Павло Гойдиг, ЧСВВ”

Так! За прикладом св. Йосафата річками проливалась кров рідних наших мучеників за св. Одність. За св. Одність пролляв і свою гарячу кров єп. Теодор Ромжа. Пролляв її так відважно й так віддано, як це був зробив св. Йосафат, тобто з любови до св. Церкви, з любови до свого народу.

Мученицька кров Владики Теодора рясно зросила наше миле Закарпаття. Срібній Землі назавжди просвічуватиме непоборний дух великого її Сина. Над нашими любими Карпатами невпинно чуватиме героїчна віра Владики-Мученика.

„Блаженний Ти, Владико-Мучениче, тож за нас Бога моли!”

З М І С Т

Вступне слово	3
Згас ясний метеор!	5
Хлоп'ячі роки	6
Гімназійні студії	10
У Вічному Місті	15
Душпастирська праця	19
Професор і духовник семінарії	21
Палський шамбелян	26
Мукачівський єпископ	29
Неприємні початки	31
В обороні своїх вірних	34
Завзята боротьба	38
Оборонець молоді	41
За Святу Церкву	46
За Віру Святу	50
... Кров свою пролляв!	54

**Чи задумуєш стати
священиком-василіянином?**

Найліпша розв'язка на це є така:
приїхати й подивитися,
бо така знесла ціль
варта всіх наших трудів і зусиль.

Не вагайся написати
по всі інші інформації до:
St. Josaphat Monastery

Вох 231

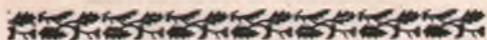
Glen Cove, L. I., N. Y.

Хто бажав би прислати або за-
писати якийсь дар на вихо-
вання молодих місіонарів-ва-
силіян, нехай напише до:

St. Josaphat Monastery

Вох 231

Glen Cove, L. I., N. Y.

G O O D S H E P H E R D

BASILIAN FATHERS

22 East 7th Street

New York 3, N. Y., USA

Rev. M. Solovey, OSBM, Editor

